

Het broedseizoen van de Tafeleend

Henk van der Kooij

Inleiding

Glutz von Blotzheim & Bauer (1969) en Cramp & Simmons (1977) geven als belangrijkste legtijd mei en begin juni voor Noord- en West-Europa. Het Handboek Vogelinventarisatie (1985) geeft als belangrijkste inventarisatieperiode de tweede helft van mei en juni. Deze gegevens komen in sterke mate met elkaar overeen. Wel hebben de schrijvers van het handboek een voorbehoud ingelast bij de genoemde inventarisatieperiode daar onder andere van de watervogels —waartoe de Tafeleend behoort— betrekkelijk weinig gegevens bestaan. Dit voorbehoud is juist, want dit artikel laat zien dat de Tafeleend in West-Nederland een vroege broedvogel is en eerder geïnventariseerd moet worden. Het is aannemelijk dat deze conclusie ook geldt voor andere gebieden van Nederland, doch hier is weinig over bekend. In eerste instantie moet dit artikel gezien worden als een aanvulling op de huidige kennis van deze fraaie eendesoot. Het artikel is gebaseerd op waarnemingen die verricht zijn in het Nieuwkoopse plassengebied in de periode 1973 tot en met 1977. Naar aanleiding van de tafeleend-inventarisatieperiode die vermeld staat in het vrij recent verschenen handboek zijn alle belangrijke waarnemingen van mij uit die periode uitgewerkt. Ze worden in dit artikel besproken.

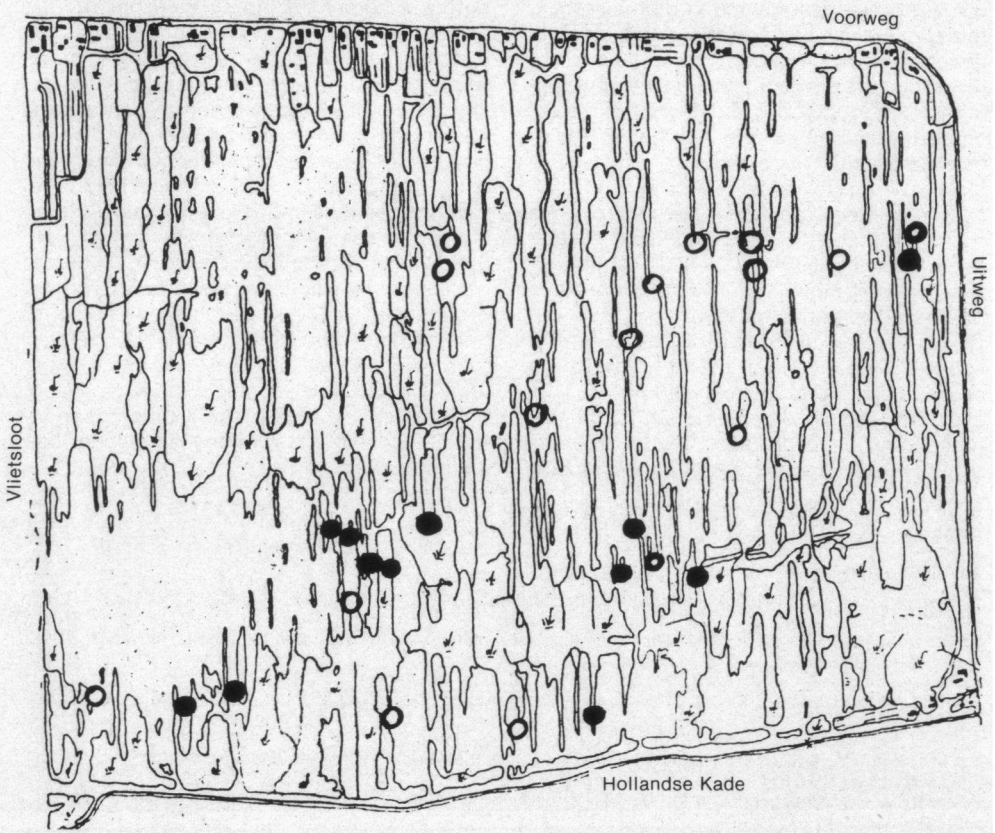
Inventarisatiemethode

Het oostelijk deel van het Nieuwkoopse plassengebied wordt het Noorden genoemd. Het is ongeveer 300 ha groot en wordt begrensd door Voorweg, Uitweg, Hollandse Kade en Vlietsloot (zie kaart 1). Het Noorden is met

name in de jaren 1973, 1974 en 1975 vele malen bezocht. In 1976 en 1977 waren de bezoeken incidenteler.

Elk gebied heeft een eigen inventarisatie-aanpak nodig. In dit rijk gestructureerde moerasgebied is een roeiboort onontbeerlijk.

Kaart 1. Overzicht van de territoria en nestvondsten van de Tafeleend in het Noorden. De gegevens betreffen de periode 1973 tot en met 1977; ●: nest, ○: territorium.

Toch zijn er ook belangrijke gegevens te verzamelen vanaf de vaste wal: vanaf de Hollandse Kade zijn regelmatig de petgaten, die grenzen aan de Kaaiwetering, de zogenaamde Kaaigaten, afgezocht naar allerlei soorten eenden. Het blijkt dat als de inventarisatiedata samengevat worden de Tafeleend als volgt is te inventariseren. Tabel 2 geeft de maandmaxima die in het voorjaar in Het Noorden vastgesteld zijn.

Tabel 2.

	jan.	febr.	maart	april
1974	60	80	80	40
1975	130	165	80	20 à 24
1976	170	?	80 à 100	60

Veel Tafeleenden trekken weg in maart en eventueel begin april. De Tafeleenden die na begin april in het plassengebied aanwezig zijn vormen waarschijnlijk de broedpopulatie van het gebied.

Half april dient het gehele gebied met behulp van een roeiboot geïnventariseerd te worden. Deze eerste roeironde moet in de eerste helft van mei gevolgd worden door een tweede. De $\sigma\sigma$ en $\varnothing\varnothing$ worden steeds geteld. Dit is nodig om inzicht te krijgen in de sekse-ratio van de broedpopulatie.

In juni is er geen schatting van het aantal broedparen meer te maken. Veel $\sigma\sigma$ hebben hun $\varnothing\varnothing$ al verlaten en naast wat paren zijn er broedende $\varnothing\varnothing$ en vooral rondzwemmende $\varnothing\varnothing$ met jongen.

Het tellen van het aantal broedparen in het Nieuwkoopse plassengebied kan daarom het

beste gebeuren in de periode begin april tot eind mei met het accent op de tweede helft van april en de eerste helft van mei.

Broedperiode

De verspreiding van de Tafeleend in Het Noorden is niet homogeen (zie kaart). De soort broedt met name in De Pot, in en bij de Kaaigaten en aan de zuid- en oostkant van het Wijze van de Vliet. Het water van de plas- sen en petgaten heeft over het algemeen een diepte van hooguit enkele meters. De Tafeleend heeft een voorkeur voor deze diepte zodat al het water in Het Noorden in principe geschikt is voor de Tafeleend als voedselgebied. Dat de soort niet broedt bij het Schippersgat en aan de noordkant wordt misschien veroorzaakt doordat de onrust, onder andere veroorzaakt door vissers, hier groter is.

In de jaren 1973 tot en met 1977 zijn veertien nesten gevonden, waarvan twaalf in Het Noorden (zie figuur 1). Evenals in andere broedgebieden nestelt de Tafeleend dicht bij het water. De gevonden nesten lagen allemaal minder dan twee meter van het open water af, verborgen in de in het water staande oevervegetatie. De Tafeleend broedt niet alleen in overjarige vegetaties van bijvoorbeeld zeggepollen maar ook in jonge vegetaties zoals van Kleine Lisdodde. Helaas zijn de genoteerde nestgegevens fragmentarisch. Wel bestaat de indruk dat veel nesten zich in zeggepollen bevonden. Enkele nesten zijn gecontroleerd. Voorts zijn alle waarnemingen

Het Noorden in najaarskleed. De altijd verrassende Kaaigaten zijn vanaf de Hollandse Kade goed te inventariseren.

Naar een dia van H. van der Kooij.

maand/periode*	aantal	maand/periode	aantal
april	16	mei	6
eerste helft	10	eerste helft	6
tweede helft	2	tweede helft	0
eerste decade	6	eerste decade	5
tweede decade	3	tweede decade	1
derde decade	1	derde decade	0

*) Het was niet altijd duidelijk in welke helft of in welke decade van de maand het eerste ei gelegd was.

Tabel 1. Overzicht van de berekende legtijd van het eerste ei van 22 paren.

van $\varnothing \varnothing$ met pulli genoteerd (zie figuur 1) en voorts zijn de leeftijden van de jongen geschat.

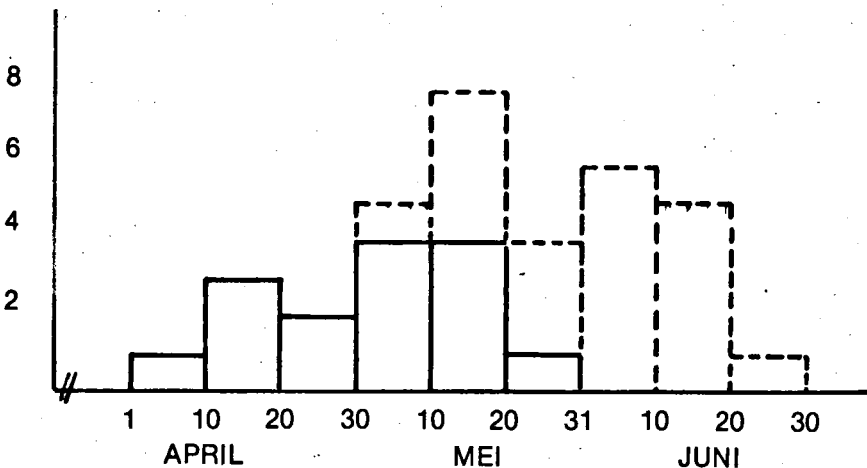
Bij het terugrekenen is een broedduur van 24 dagen aangehouden. De eieren worden gewoonlijk met een interval van 24 uren gelegd en het broeden begint in de regel na het leggen van het laatste ei (Glutz von Blotzheim & Bauer 1969). Het vroegste nest dateert van 10 april 1973. Het bevatte zes eieren. Op 13 april waren er negen eieren. Het eerste ei moet gelegd zijn in de eerste week van april. Op deze wijze zijn alle nauwkeurige dagboekwaarnemingen verwerkt. De gegevens zijn samengevat in tabel 1.

Van 22 broedparen was ongeveer 70% in april begonnen met het leggen van eieren. De resterende 30% had het eerste ei grotendeels gelegd in de eerste decade van mei. Op grond van de veldwaarnemingen duurde de eiperiode van begin april tot en met de eerste decade van juni. Als er uitgegaan wordt van een broedduur van 24 dagen dan kunnen er nog eieren uitkomen tot half juni. Dit is vroeg gezien de gegevens over andere landen. De belangrijkste legtijd van Noord- en West-Europa is mei en begin juni. De legtijd begint

omstreeks half april (Glutz von Blotzheim & Bauer 1969, Cramp & Simmons 1977). In Zuid-Duitsland worden de meeste eieren gelegd in juni, de legtijd eindigt daar pas eind juli. De enig bekende waarneming die past in het Nieuwkoopse beeld, is die van Claes. Hij nam op 11 mei 1968 een \varnothing met 7 pulli waar in het reservaat Terlaemen in België (Wielewaal 34, 1968, p. 221). Glutz von Blotzheim vermeldt deze waarneming voor Nederland, maar dit is onjuist. Op grond van deze waarneming noemt Glutz als begin van de legtijd voor Nederland: eventueel voor 11 april.

Dit tafeleendwifje heeft waarschijnlijk haar eerste ei gelegd in de eerste decade van april. Het Nieuwkoopse beeld geldt waarschijnlijk ook voor De Wieden: Veldkamp meent dat veel $\varnothing \varnothing$ waarschijnlijk al in april beginnen met leggen (schriftelijke mededeling).

Een verklaring voor het vroege broeden van de Tafeleend kan zijn dat in (West-)Nederland door het zachtere zeeklimaat de waterlevensgemeenschappen, waar de Tafeleend als overwegend planteneter direct van afhankelijk is, eerder tot ontwikkeling komen dan in landen met een landklimaat. In ieder geval

Figuur 1. Het aantal nestvondsten (gesloten lijn) en het aantal $\varnothing \varnothing$ met pulli (onderbroken lijn) gerangschikt per decade. De gegevens zijn verzameld in de periode 1973 tot en met 1977.

zijn de waterlevensgemeenschappen met de oevervegetatie in het Nieuwkoopse plassen-gebied al vroeg geschikt voor de Tafeleend om in te nestelen en jongen groot te brengen. De twee pieken in de legperiode, namelijk die in de eerste helft van april en in de eerste helft van mei, zijn wel opmerkelijk maar kunnen ook toevallig zijn. Het aantal broedparen van tweeëntwintig is te klein om te kunnen stellen dat er werkelijk twee pieken zijn. Het kan zijn dat de leeftijden van de jongen diverse keren te laag zijn geschat. De tweede piek komt dan te vervallen.

Het aantal nesten bereikte een top in de eerste decade van mei. In de tweede decade van mei zijn er regelmatig $\varnothing\varnothing$ met pulli gezien (zie figuur 1). De vroegste waarneming van een \varnothing met pulli dateert van 6 mei 1974 toen één \varnothing met acht jongen van nog geen week oud aan de rand van de Noordeinderplas werd waargenomen. Het is mogelijk dat dit \varnothing haar eerste ei eind maart al gelegd heeft!

Legselgrootte: (4) 6-9 (14) eieren (Glutz von Blotzheim & Bauer 1969). Van 142 eerste legfels in Duitsland bedroeg het gemiddelde 9,5 (Cramp & Simmons 1977). Van twaalf nesten is de nestinhoud genoteerd. De gemiddelde legselgrootte was 7,1. De nesten bevatten minimaal vijf en maximaal negen eieren. Het is mogelijk dat in enkele gevallen het voltallige legsel groter is geweest dan het genoteerde, maar dan nog blijft het grote verschil met Duitsland opmerkelijk.

Geslachtsverhouding. Bij het interpreteren van de verzamelde gegevens doet

zich de moeilijkheid voor dat het aantal $\sigma\sigma$ en $\varnothing\varnothing$ in de broedpopulatie in het algemeen niet gelijk is. De $\sigma\sigma$ overheersen gewoonlijk, zo was bijvoorbeeld in Beieren de sekse-ratio ($\varnothing\varnothing : \sigma\sigma$) 1:1,3, in Finland zelfs 1:1,7 (Glutz von Blotzheim & Bauer 1969).

Waarschijnlijk overheersen in het Noorden ook de $\sigma\sigma$. Uitzonderlijk was de aanwezigheid van veel $\sigma\sigma$, namelijk 31 (en 15 $\varnothing\varnothing$) op 17 april 1976 in de Kaaigaten. Er broedden toen al $\varnothing\varnothing$ maar daarmee is het hoge aantal $\sigma\sigma$ niet te verklaren. Misschien waren er toch nog doortrekkers bij. Eigenlijk moet de geslachtsverhouding van de broedpopulatie bepaald worden voordat de broedperiode begint. In het Noorden is de beste tijd hiervoor eind maart en begin april. Een moeilijkheid is dan dat de populatie zich al over het gebied verspreid heeft en dubbeltellingen moeilijk te voorkomen zijn, bovendien bestaat er de mogelijkheid van doortrek.

Alleen de Kaaigaten zijn zonder verstoring te tellen en wel vanaf de Hollandse Kade. Daarom zijn alle waarnemingen van deze petgaten van eind maart en begin april (25 maart tot en met 5 april) als steekproeven van de gehele populatie beschouwd en getotaliseerd. De verhouding $\varnothing\varnothing : \sigma\sigma$ van 51 Tafeleenden was 1:1,3.

In een deelgebiedje van De Wieden werden op 6 april 1984 19 $\sigma\sigma$ en 15 $\varnothing\varnothing$ geteld, dit is een sekse-ratio van 1:1,3. Veldkamp (1985) vermeldt erbij dat het een moeilijkheid bij het inventariseren is dat het aantal $\sigma\sigma$ groter is of groter lijkt te zijn dan het aantal $\varnothing\varnothing$. Deze gegevens stemmen overeen met de in het

In het Nieuwkoopse plassengebied broedt de Tafeleend vooral in april en mei.

Foto: Frits van Daalen.

Nieuwkoopse plassengebied geconstateerde waarnemingen.

Voedselvluchten in het broedseizoen

In de loop van het broedseizoen worden er relatief steeds meer $\sigma\sigma$ waargenomen. Dit is logisch want veel $\varnothing\varnothing$ broeden en het σ verlaat in het algemeen het \varnothing lang voordat de eieren uitkomen. De $\sigma\sigma$ verzamelen zich en rusten overdag vooral in De Pot, het beboste deel van Het Noorden. 's Avonds vliegen ze naar de foerageerterreinen en 's ochtends keren ze weer in De Pot terug. Enkele waarnemingen volgen ter illustratie.

2 mei 1974	16.37 uur 8 exx. verlaten De Pot
9 mei 1974	8.12 uur 5 $\sigma\sigma$ dalen in De Pot
	8.26 uur 2 $\sigma\sigma$ dalen in De Pot
29 mei 1974	4 $\sigma\sigma$ verlaten 's avonds Het Noorden
7 juni 1975	6.42 uur 20 exx. dalen in De Pot.

Het zal duidelijk zijn dat deze vluchten het inventariseren van de Tafeleend niet vereenvoudigen. Het is niet bekend waar de vogels foerageren. Waarschijnlijk rusten in De Pot in de loop van het broedseizoen ook $\sigma\sigma$ die uit andere broedgebieden afkomstig zijn.

Mogelijk verlaten in de loop van juni de mannelijke Tafeleenden steeds meer hun broedgebieden. Zo was er op 24 juni 1974 waarschijnlijk trek. Eerst vlogen er tien Tafeleenden over de Zuideinderplas heen, even later zevententwintig en daarna weer tien. Helaas konden de laatste twee groepjes niet met zekerheid gedetermineerd worden.

Aantal broedparen

In het Noorden hebben in de jaren 1973 tot en met 1977 naar schatting respectievelijk vijf à tien, circa tien, twaalf à vijftien, minimaal tien (weinig geïnventariseerd) en twaalf à veertien paren gebroed. Het aantal broedparen is eerst toegenomen en heeft zich toen gestabiliseerd.

Samenvatting

De Tafeleend broedt in Noordwest-Europa vooral in de maanden mei en juni (Glutz von Blotzheim & Bauer 1969, Cramp & Simmons 1977). In het Nieuwkoopse plassengebied

broedt de Tafeleend eerder, namelijk vooral in april en mei. Het is zelfs mogelijk dat er eind maart al eieren gelegd worden.

De meeste nesten zijn begin mei aanwezig. De gemiddelde legselgrootte van twaalf nesten was 7,1. Dit is vergeleken met buitenlandse gegevens aan de lage kant. Een vroeger broedseizoen betekent voor de soort niet altijd een optimaler broedseizoen.

Het inventariseren van de Tafeleend moet in dit plassengebied vooral gebeuren in de tweede helft van april en in de eerste helft van mei. Het 'Handboek Vogelinventarisatie' geeft als inventarisatieperiode vooral de peri-

ode half mei - eind juni aan. Juni is echter te laat. Veel $\sigma\sigma$ verlaten hun \varnothing en verzamelen zich. Ze zullen daarbij vaak hun broedgebied verlaten om zich 'terug te trekken' in rustgebieden waar ze kunnen ruïen.

De datumgrenzen van 20 mei en 10 juli (BSP-handleiding 1985) zijn voor Nieuwkoop ook te laat. Op grond van de in dit artikel uitgewerkte gegevens worden voorgesteld de grenzen 20 april en 30 mei, eventueel 10 juni.

Wat de sekse-ratio betreft, het ziet er naar uit dat het aantal $\sigma\sigma$ groter was dan het aantal $\varnothing\varnothing$. Een verhouding $\varnothing\varnothing : \sigma\sigma$ van 1:1,3 is ook in deelgebieden van De Wieden gevonden. De gegevens hierover zijn echter nog summier. In ieder geval dient men er bij het inventariseren rekening mee te houden.

■ Ir. H. van der Kooij, Nassaulaan 9, 4041 CE Kesteren.

LITTERATUUR:

- CBS & SOVON (1985): Handleiding Bijzondere Soorten Projekt (broedvogels).
Cramp, S. & K.E.L. Simmons eds. (1977): The Birds of the Western Palearctic. Vol. 1, Oxford.
Glutz von Blotzheim, U.N. & K.M. Bauer (1969): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 3. Frankfurt am Main.
Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & .M.J.S.M. Reijnen (1985): Natuurbeheer in Nederland, deel 3: Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc, Wageningen.
Veldkamp, R. (1985): Broedvogels van De Wieden. Rapport Natuurmonumenten, 's-Graveland.